

Studia i Materiały. Miscellanea Oeconomicae
Rok 21, Nr 3/2017, tom II
Wydział Prawa, Administracji i Zarządzania
Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach

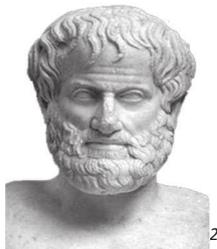
Myśl ekonomiczna, spółdzielczość, bankowość, samorządność

Rafał Bielawski¹

SYNERGIZM IDEALIZMU I REALIZMU EPISTEMOLOGICZNEGO W ZARZĄDZANIU

Streszczenie: Zarządzanie, jako nauka ma charakter eklektyczny i wielopłaszczyznowy. Jak każda refleksja intelektualna nad otaczającym światem opiera się na pewnych racjonalnych zasadach myślenia. Z epistemologicznego punktu widzenia występuje ścieranie się w obszarze szeroko rozumianej nauki koncepcji idealistycznych i realistycznych. Artykuł jest próbą odniesienia tego zagadnienia do nauk o zarządzaniu.

Słowa kluczowe: synergia, organizacja, realizm, idealizm, poznanie doksalne

*Celem wiedzy teoretycznej jest prawda,
a wiedzy praktycznej działanie³*
Arystoteles

¹ Dr Rafał Bielawski, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach.

² Popiersie Arystotelesa Źródło grafiki: <http://pantheon.pl/Arystoteles-Dzielnosc-etyczna-jest-skutkiem-przywyczajenia-dzielnosc-dianoetyczna-doswiadczenia>, (19.06.2017).

Arystoteles (gr. Ἀριστοτέλης, 384-322 p.n.e.) grecki filozof urodzony w Stagirze stąd też nazywany jest, Stagirytą. Jest uważany obok Sokratesa i Platona za jednego z największych filozofów świata antycznego. Stworzył system filozoficzny odmienny od Platona, bowiem bazował na tzw. realizmie epistemologicznym (teoriopoznawczym). Nurt filozoficzny, który zapoczątkował Arystoteles stał się podstawą tomizmu będącego od XIII wieku oficjalną nauką Kościoła Katolickiego. Oprac. na podst. J. Bocheński, *Zarys historii filozofii*, Wydawnictwo Philed, Kraków 1993, s. 56-69.

³ Arystoteles, *Metafizyka*, tłum. K. Leśniak, PWN, Warszawa 1984, s. 41.

Wstęp

Postęp w dziejach ludzkości, którego bezpośrednią implikacją jest rozwój nauki wyrażający się oszałamiającymi osiągnięciami takimi jak próby klonowania człowieka czy wizje międzygalaktycznych podróży może dawać złudne wrażenie, iż zostały przekroczone wszelkie bariery poznawcze a terminalne odkrycie istoty świata to tylko kwestia odnosząca się do wymiaru czasu⁴. Wielorakie aspekty rozwoju gatunku ludzkiego w obszarze szeroko pojętej nauki wyrażają się również w swoistej dychotomii procesów refleksji nad otaczającym światem. Z jednej strony występuje integracja z drugiej zaś można zauważyć niebezpieczny trend specjalizacji, dekompozycji i dyspersji. Ujęcie holistyczne rezonuje szczególnie w obszarze nauk związanych z gospodarką i zarządzaniem, czyli szeroko pojętą ekonomią. W związku z takim stanem rzeczy dochodzi do tego, iż naukowcy z obszaru jednej dziedziny nie są w stanie prawidłowo zrozumieć badaczy z innych obszarów nauki⁵. Prowadzi to w wielu wypadkach do swoistego kuriozum niemożności wykorzystania osiągnięć jednej dziedziny ludzkiego poznania w innych dyscyplinach naukowych. Powstaje osobliwe zjawisko autarkizmu czy też „*autyzmu*” języka naukowego⁶.

Sukcesy nowożytnej nauki szczególnie z obszaru przyrodniczego nie dają odpowiedzi na zasadnicze pytania dotyczące natury rzeczy (ontyczno-egzystencjalnej) a które można ująć syntetycznie: skąd jestem, po co jestem, dlaczego w ogóle istnieje i skąd mam tego świadomość. Generalnie rodzi się na tej płaszczyźnie więcej pytań niż odpowiedzi.

Temat opracowania odnosi się do zarządzania, które należy do obszaru tak zwanych nauk niefilozoficznych. Czy uprawnionym jest dywagowanie na temat zarządzania w kontekście filozofii, która a *natura rei* ma charakter spekulatywny i jej twierdzeń nie da się w gruncie rzeczy udowodnić⁷? Pryncypia ludzkiego poznania występują w każdej nauce a filozofia, jako najbardziej abstrakcyjna refleksja nad *universum* daje możliwość logicznego wglądu w każdą rzeczywistość.

W zarządzaniu podejmowany jest problem ludzkiego poznania w kontekście wielu czynników szczegółowych implikujących postrzeganie rzeczywistości. W tym przypadku występuje eklektyzacja, płaszczyzny zarówno *implicite* jak i *explicite* aspektów: psychologicznych, społecznych, materialnych jak i generalizując systemowo-cybernetycznych.

⁴ A. Maryniarczyk, SDB, *Odkrycie wewnętrznej struktury bytów*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2006, s. 9.

⁵ J. Kossecki, *Metacybernetyka*, Kielce-Warszawa 2005, s. 3., http://www.autonom.edu.pl/publikacje/kossecki_jozef/metacybernetyka-ocr.pdf, (27.06.2017).

⁶ Pojęcia *autarkizmu* oraz *autyzmu* (od. gr *αυτος*, *autos sam*) językowego są tutaj użyte w znaczeniu samowystarczalności spektrum pojęć danego obszaru nauki. Jest sprawą oczywistą, że terminy *autarkizmu* i *autyzmu* immanentnie są powiązane z innymi obszarami aktywności intelektualnej człowieka. Pierwszy z samowystarczalnością gospodarczą (nauki ekonomiczne) drugi zaś z szerokim spektrum patologii osobowości człowieka (psychologia, psychiatria).

⁷ J. Kossecki, *Metacybernetyka...*, s. 13.

Artykuł jest refleksją na temat prawideł ludzkiego poznania w kontekście zarządzania, jako jednego z obszarów aktywności człowieka zarówno w wymiarze praktycznym jak i naukowym⁸. Cytat zaczerpnięty z dzieła *Metafizyka* jednego z największych filozofów Arystotelesa ma nam uświadomić, iż zadaniem nauki jest próba odkrywania zasad rządzących światem. Eksploracja ta powinna także zbliżać człowieka do optymalnego działania również na płaszczyźnie praktycznej, które w relacji do zarządzania nabierają szczególnego znaczenia.

Struktura metodologiczna artykułu

Tytuł opracowania odnosi się do zagadnienia synergii idealizmu i realizmu epistemologicznego (teoriopoznawczego) w kontekście zarządzania⁹. Podjęcie analizy tak ważkiego interdyscyplinarnego zagadnienia wymaga wyjaśnienia pojęć i problematyki w tytule. W opracowaniu zostanie przedstawiony problem idealizmu i realizmu teoriopoznawczego w relacji do efektu synergicznego w relacji do nauk o zarządzaniu¹⁰.

Teza artykułu zawiera się w stwierdzeniu, iż aktywność intelektualna w zakresie działań sprzecznych z zasadami ludzkiego poznania rodzi różnorakie dysonanse a w wymiarze gospodarowania zasobami organizacyjnymi niestety do hekatombi związanej z ludzkimi dramatami¹¹. W artykule przedstawiono jak nieprzemysłane

⁸ Pojęcie *zarządzania* w odniesieniu do opracowania jest rozpatrywane w kontekście organizacji, jako bytu, który jest przedmiotem zainteresowania szeroko pojętej nauki zarządzania. Przedmiotem artykułu nie jest analiza i systematyka definicji zarządzania i organizacji. Można przytoczyć na potrzeby rozważań metaforyczne ujęcie zagadnienia sformułowane przez R. B. Kuca. Zarządzanie formułuje on, jako swoiste „porządkowanie chaosu, czyli panowanie nad różnorodnością i przekształcanie potencjalnych konfliktów we współpracę” źródło: R. B. Kuc. *Od zarządzania do przywództwa*, PTM, Warszawa 2004, s. 10-24. Nadmienić trzeba, iż klasyczną definicję stworzył francuski teoretyk i praktyk zarządzania H. Fayol (1841-1925). Organizacja zaś to w ujęciu systemowym zbiór powiązanych ze sobą elementów endogenicznych i egzogenicznych, pomiędzy którymi zachodzą procesy metabolizmu informacyjno materialnego. Źródło: J. Bocheński *Filozofia przedsiębiorstwa*, [w:] *Sens życia*, Wydawnictwo Philed, Kraków 1993, s. 72-93.

⁹ Synergia to słowo pochodzenia greckiego. Z etymologicznego punktu widzenia oznacza współpracę (gr. *συνεργία*, *synergia*), z greckiego *syn* oznaczające *razem*, oraz *ergon* – dzieło, działanie. Źródło: https://mfiles.pl/pl/index.php/Efekt_synergii, (14.07.2017). Określenie to stało się bardzo popularne zarówno w kręgach szeroko pojętej nauki jak i w znaczeniu kolokwialnym. W związku z tym możemy mówić o synergii w: naukach społecznych, farmakologii, ekonomii, zarządzaniu i innych. Rekapitulując termin synergii możemy ją zdefiniować, jako system powiązanych w logiczny sposób (kooperację, synchronizację) elementów, która nie jest ich prostą sumą. Antonimem synergii jest antysynergia. (patrz. A. Szplit, *Synergia i antysynergia*, [w:] J. Skalik. (red), *Zarządzanie zmianą*, Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, 2000.

¹⁰ Teoriopoznawczy, czyli dotyczący teorii poznania. Termin ten związany jest z wieloma neurolingwistycznymi znaczeniami. W tekście pojęcie to jest używane w odniesieniu do: przedmiotu treści, sposobów i granicach ludzkiego poznania. Zamiennie można używać terminu epistemologiczny (od stgr. *ἐπιστήμη*, *episteme*, czyli *wiedza, umiejętność, i λόγος*, *logos*, słowo nauka).

¹¹ *Mylne próby rozumienia świata i człowieka są następstwem mylnych informacji filozoficznych. Uzyskanie zaś dostępnej prawdy o rzeczywistości świata, w tym szczególnie człowieka, staje się możliwe przy pomocy rzetelnej, realnej – a nie dowolnej – filozofii, sprawdzalnej przez poznawcze*

działania w wielu obszarach nauk zarządzania eksperymentowanie na żywym organizmie przez sztuczne promowanie w empirii niesprawdzonych, niezweryfikowanych metod zarządzania prowadzi do negatywnych konsekwencji.

Jest sprawą dość znamioną, iż każde działanie ludzkie obarczone jest *a priori* błędnością. Chodzi tylko o to, aby rozmiar tych błędów minimalizować. W zarządzaniu podejścia idealistyczne i realistyczne jak by się mogło wydawać sprzeczne w kontekście poznawczym przeplatają się wzajemnie tworząc swoisty efekt synergiczny. Twierdzenie Williama Okhama (*brzytwa Okhama*), iż bytów nie należy mnożyć ponad miarę wydaje się tutaj ambiwalentne, bowiem bez różnorodności myśli ludzkiej rozwój nauki nie byłby w ogóle możliwy¹². Celem opracowania jest próba weryfikacji postawionej tezy. Aby zrealizować tak wyznaczony cel dokonana została próba egzemplifikacji zagadnienia synergii idealizmu i realizmu epistemologicznego w relacji do dwóch metod zarządzania, które z perspektywy obecnych czasów można uznać za klasyczne. Powstały one, bowiem w początku lat 90. XX wieku. Chodzi, o *Business Process Remngineering* (BPR) i *Zrównoważoną Kartę Wyników* (BSC).

Z punktu widzenia akceleracji rozwoju metod zarządzania koncepcje te wydają się być dość archaiczne. Jest jednak sprawą dość znamioną, iż długi czas ich funkcjonowania w empirii daje możliwość wiarygodnej ich weryfikacji w kontekście użyteczności i efektywności.

Artykuł o charakterze poglądowym przygotowany został na podstawie bibliografii z obszaru analizowanej tematyki. W związku z tym, iż przedstawiane zagadnienia mają charakter interdyscyplinarny literatura pochodzi zarówno z obszaru szeroko pojętej filozofii jak i z nauk ekonomicznych w tym wypadku zarządzania¹³. Inspiracją do napisania opracowania są zainteresowania autora, który próbuje w sposób eklektyczny i holistyczny odnieść się do otaczającej go rzeczywistości.

Idealizm a realizm teoriopoznawczy

Ze względu na obszerność i wielowątkowość tematyki epistemologicznej zagadnienie refleksji człowieka nad istotą ludzkiego poznania zostanie zaprezentowany w sposób syntetyczny w relacji do głównych nurtów filozoficznych w ramach, których były one wykreowane.

Koncepcja idealizmu jest związane nierozłącznie z pojęciem idei i ideału. Ideał można określić, jako: wzorzec, paradygmat. Termin ten został użyty w kontekście

odwołanie się do realnie istniejących bytów. Źródło: M.A., Krąpiec OP, *O filozofii*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2008, s. 5.

¹² Prawo W. Ockhama (ok. 1285-1347 lub 1349) w tym kontekście należy rozpatrywać przez pryzmat czasów, kiedy było ono formułowane tzn. w okresie późnej scholastyki (XIV-XV wiek), kiedy to nadmiar konstrukcji teoretycznych doprowadził do degeneracji właściwych jak się wydaje z dzisiejszego punktu widzenia sposobów myślenia. Dążenie do prostoty wyводу i jego efektów, jest czyś pożądanym, co stanowi istotę tzw. brzytwy Ockhama (*zasady ekonomii myślenia*) i prawdopodobnie nigdy nie ulegnie dewaluacji.

¹³ Dobór literatury oparty został na odpowiedniej kwerendzie źródeł, zaś jedną z zastosowanych metod badawczych w tym kontekście jest metoda filologiczna.

filozoficznym po raz pierwszy przez F. Lana¹⁴. Pojęcie ideału stoi w bezpośredniej relacji w stosunku do problematyki epistemologicznej, czyli dotyczącej dyrektywnie refleksji nad ludzkim poznaniem.

W ujęciu historycznym zagadnienie poznania (*stgr. γνῶσις gnosis*) nurtowało umysły filozofów kręgu europejskiego od samego początku, od kiedy zaczęto podejmować próby racjonalnego ujęcia rzeczywistości. Jeszcze w okresie przed powstaniem wielkich systemów filozoficznych starożytności, przedplatońskim i przedarystotelesowskim ugruntowały się pewne podejścia w tym zakresie. Konkretyzując można mówić o empiryzmie, intuicjonizmie ekstatycznym i racjonalizmie. Jak już zostało to zasygnalizowane zagadnienie relacji idealizm a realizm w kontekście poznania zostanie przedstawione w sposób syntetyczny odnoszący się do głównych koncepcji w tym zakresie. W artykule ograniczono się do ujęcia platońskiego i arystotelesowskiego z elementami tomizmu, jako koncepcji w pewnym sensie uzupełniającej i reasumującej rozważania Arystotelesa.

Jednym z ujęć w konwencji analityczno-syntetycznej zabarwioną nutą ironizmu jest typologia idealizmu zaproponowana przez polskiego filozofa J.M. Bocheńskiego¹⁵. Bocheński odnosi się do zagadnienia idealizmu w krytycznym kontekście zabobonów, czyli stwierdzeń sprzecznych z zasadami logiki (zdrowego rozsądku). Według J. M. Bocheńskiego idealizmowi w sensie filozoficznym można przypisać wiele różnorodnych utylitarnych znaczeń. J.M. Bocheński wyróżnia cztery podstawowe typy idealizmu: moralny, ontologiczny, teoriopoznawczy subiektywny (podmiotowy) i transcendentalny. Pierwszy rodzaj idealizmu odnosi się do takiej relacji człowieka do moralności, że wierzy on w idee moralne. Co najważniejsze idee uważa, iż są one realne. Według Bocheńskiego nie do końca taka postawa rezonuje z zabobonnością. W wielu wypadkach nosi znamiona rozsądnosci.

Drugi rodzaj idealizmu to analizowany w głównym tekście idealizm platoński (ontologiczny)¹⁶. Bez tego typu idealizmu nie istniałaby w sumie nauka, bowiem opiera się ona na modelach¹⁷. Modelowe ujęcie zaś jest pochodną abstrakcyjnego myślenia, które polega na pomijaniu w przedmiotach realnych elementów cech jednostkowych a koncentrowaniu się na tych, które wspólne. Czyli na tworzeniu idei

¹⁴ W znaczeniu filozoficznym w relacji szczególnie do estetyki i etyki został rozpowszechniony przez myślicieli kręgu idealizmu niemieckiego (I. Kanta, G.W.F. Hegla, F. Schillera) patrz. *Powszechna encyklopedia filozofii*, tom 4, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2013, s. 728.

¹⁵ J. M. Bocheński (1902-1995), polski filozof, teolog, logik, rektor Uniwersytetu we Fryburgu (1964-1966). Swoje koncepcje filozoficzne opierał na tomizmie łącząc ją synkretycznie z filozofią analityczną. Jest uważany za znawcę marksizmu i sowietologii, które to skrupulatnie i merytorycznie krytykował w świetle myśli filozofii analitycznej.

¹⁶ Platon (427-347), grecki filozof uczeń Sokratesa twórca idealistycznego systemu filozoficznego nazwanego od jego nazwiska idealizmem platońskim. Opierał się on w dużej mierze na koncepcji dualizmu idei i rzeczy. Większość jego dzieł napisana jest w formie dialogu, gdzie głównym protagonistą jest Sokrates. Wielu współczesnych myślicieli w sposób dość sarkastyczny twierdzi, iż nie wiadomo ile w platońskich koncepcjach myślenia jest z Platona ile z samego Sokratesa. Bowiem ten ostatni nie napisał żadnego dzieła.

¹⁷ J.M. Bocheński, *Sto zabobonów, Krótki filozoficzny słownik zabobonów*. Wyd. Philed Kraków 1994, s. 57.

modeli np. matematycznych, fizycznych czy też dotyczących nauk ekonomicznych i o organizacji i zarządzaniu.

Trzecią formą idealizmu jest idealizm teoriopoznawczy podmiotowy (subiektywny). W tym znaczeniu o idealizmie możemy mówić, jeśli ktoś twierdzi, iż nie istnieje nic oprócz tego, co w naszej głowie „myślach”. Podmiot poznania człowiek może poznać jedynie swoje myśli ujęte w idee¹⁸. Czwarty rodzaj idealizmu tzw. idealizm transcendentálny głosi, iż przedmioty ludzkiego poznania nie istnieją jedynie w świadomości ludzkiej, ale też nie poza nią. Są one zależne apriorycznie od transcendentálnych form poznania¹⁹.

W kontekście filozofii analitycznej idąc za J.M. Bocheńskim koncepcja idealizmu epistemologicznego i transcendentálnego jest w dużej mierze chybiona a kryterium tej „chybioności” jest sprzeczność ze zdrowym rozsądkiem. Parafrazując Bocheńskiego można stwierdzić traktując dyrektywnie koncepcję idealizmu epistemologicznego, iż np. chirurg, który operuje mózg człowieka wcale nie widzi tego organu u pacjenta. Według idealizmu subiektywnego nie możemy poznać niczego, co by było poza nami²⁰.

Bardzo ważnym aspektem podjętej tematyki jest to, iż koncepcja idealizmu w odniesieniu do gnozeologii (epistemologii) to nie tylko obszar zainteresowania kręgu kulturowego opartego na tradycji grecko rzymskiej. Można odnieść wrażenie jakby refleksja nad otaczającym światem ograniczała się jedynie w swej aksjologii do sposobu myślenia z myślicieli z obszaru basenu Morza śródziemnego. W innych częściach świata powstawały i powstają pryncypia myślenia niejednokrotnie barwniejsze i w wielu wypadkach wyprzedzające w swej istocie koncepcje europejskie.

Koncepcja idealizmu ma także swoje korzenie w filozofii dalekiego wschodu głównie chińskiej. Problematyka idealistyczna w obszarze chińskiego kręgu kulturowego wiąże się z osobą Buddy i systemu filozoficznego przez niego wykreowanego. Rekapitulując można skonstatować, iż refleksja nad światem w ujęciu buddyjskim dużej mierze charakter naturalistyczny, wynika z subtelnej a jednocześnie kompleksowej obserwacji przyrody²¹.

Realizm w ujęciu filozoficznym w przeciwieństwie do kolokwialnego sposobu jego rozumienia jest pojęciem niejednoznacznym. W opinii potocznej idąc za słownikiem języka polskiego i ujęciem encyklopedycznym realizm odnosi się do różnorodnych stanowisk filozoficznych, które uznają możliwość poznania przedmiotów zewnętrznych w odniesieniu do podmiotu poznającego. Realizm epistemologiczny stoi w opozycji do wszelkich odmian agnostycyzmu i idealizmu subiektywnego²². Za twórcę koncepcji realizmu myślowego uznaje się Arystotelesa.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, s. 58

²⁰ J.M. Bocheński, *Sto zabobonów...*, s. 56.

²¹ *Powszechna encyklopedia filozofii* tom 4, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2013, s. 726.

²² <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/realizm-epistemologiczny;3898306.html>, (16.06.2017), por. <http://sjp.pwn.pl/sjp/realizm-teoriopoznawczy-epistemologiczny;2514314.html>, (16.06.2017).

W odniesieniu do twierdzeń Arystotelesa istotnym z punktu widzenia podjętych rozważań jest odrzucenie platońskiego dualizmu idei i rzeczy materialnych. Kwintesencją realizmu Arystotelesa jest koncepcja substancji i przypadłości czy też inaczej materii i formy. Istota rzeczy sprowadza się do stwierdzenia, iż rzecz sama w sobie jest bytem i istnieje²³.

Uprawnionym wydaje się stwierdzenie, iż budowanie modeli teoretycznych powinno opierać się na zdrowych zasadach racjonalnego myślenia. Idąc za Arystotelesem chodzi o zasadę niesprzeczności bytu i zasadę tożsamości znaną też, jako reguła (prawo identyczności). Zasada tożsamości mówi o tym, iż byt jest tym, czym jest. Reguła ta nie pochodzi jednak bezpośrednio od Arystotelesa, lecz od Permanidesa²⁴.

Zasada niesprzeczności bytu była uznawana przez Arystotelesa za „najbardziej pewną”. W okresie średniowiecznym głównie w tomizmie należała do swoistych aksjomatów w obszarze twierdzeń metafizycznych. Zasada niesprzeczności bytu nie była też negowana w filozofii nowożytnej. Dopiero G. W. F. Hegel w pewnym sensie zakwestionował ją nawiązując do koncepcji Heraklita z Efezu²⁵.

Jednym z najistotniejszych wkładów w rozwój koncepcji arystotelesowskiej zasady niesprzeczności wniósł polski filozof logik Jan Łukasiewicz dokonując jednocześnie reinterpretacji jak i rewolucji w odniesieniu do tej zasady. W dziele *O zasadzie sprzeczności u Arystotelesa* dokonuje podziału klasycznej arystotelesowskiej zasady na trzy elementy: ontologiczną zasadę sprzeczności, logiczną zasadę sprzeczności i psychologiczną zasadę sprzeczności²⁶. Interpretacja arystotelesowskiej konstrukcji myślowej przeprowadzonej przez J. Łukasiewicza jest w dużej

²³ Istotnym z punktu widzenia rozważań opracowania ma arystotelesowska koncepcja aktu i możliwości (łac. „*actus et potentia*”), w której w pewien sposób dokonuje się koniunkcja dość przeciwstawnych podejść Permanidesa z Elei i Heraklita z Efezu. Koncepcja ta zakłada element czynny, czyli akt oraz bierny wyrażający się w możliwości. Istotne znaczenie dla rozważań podjętych w opracowaniu jest także to, iż arystotelesowski sposób myślenia opiera się na ścisłym wnioskowaniu logicznym, czego egzemplifikacją jest *sylogizm* (strg. Συλλογισμός, wniosek, konkluzja). Trzonem sylogizmu jest wnioskowanie oparte na dwóch przesłankach. Każda z tych przesłanek zawiera w sobie wspólny element. We wniosku zaś występują elementy każdej z tych przesłanek.

²⁴ Permanides z Elei Grecki filozof (ur. ok. 540 p.n.e., zm. ok. 470 p.n.e.) najprawdopodobniej uczeń Ksenofanesa. Twórca tzw. Szkoły elejskiej (Elea za czasów, Permanidesa była miastem kolonii greckich w Italii. Znajduje się w południowych Włoszech w prowincji Salerno, obecnie nosi nazwę Velia. Jedną z największych zasług Permanidesa jest sformułowanie istoty koncepcji bytu „byt jest niebytu nie ma”. Filozof utożsamiał istotę bytu z prawdą. Do głównych własności bytu zaliczył m.in. to, iż jest on wieczny, nie ma początku ani końca, jest nieruchomy, nie zmienia się, ma też charakter niepodzielny. (patrz. W. Tatarkiewicz: *Historia filozofii*. Wyd. 9. T. 1: *Filozofia starożytna i średniowieczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1981, s. 34-36.

²⁵ Koncepcje niemieckiego filozofa G.W.F Hegla (1770-1831) bazują w dużej mierze na idealizmie epistemologicznym. Jedną z nich jest tak zwany panlogizm, który zakłada tożsamości bytu i procesów myślenia.

²⁶ Ontologiczna zasada sprzeczności mówi, iż jeden byt nie może jednocześnie nosić znamion dwóch cech, mówiąc jeszcze inaczej nie jest możliwe, aby coś jednocześnie istniało i nie istniało, byt jest albo bytu nie ma. Ujęcie logiczne tej zasady odnosi się do stwierdzenia, iż jeśli istnieją dwa sądy i jeden przyznaje określonemu bytowi daną cechę a drugi nie, to takie sądy są nieprawdziwe, fałszywe. W odniesieniu do psychologii dwa przekonania, które odnoszą się do dwóch sądów sprzecznych na temat tego samego bytu nie mogą istnieć w danym momencie w tym samym umyśle. W relacji do ostatniego stwierdzenia, jeśli taka sytuacja subiektywnie osobniczo zaistnieje

mierze dość ostrą krytyką heglowskiego ujęcia całej metafizyki. Podobnie jest z resztą stosunek filozofii analitycznej do heglowskiej koncepcji zasady sprzeczności. Trójpodział arystotelesowskiej zasady sprzeczności jest w dużej mierze wynikiem rozwoju innych nauk. W czasach, kiedy żył Arystoteles zakres wiedzy o świecie był dość ograniczony, czego znaczącym świadectwem jest to, iż każdą refleksją na temat świata określano, jako filozofię (umiłowanie wiedzy).

Realizm teoriopoznawczy a mówiąc inaczej realistyczna interpretacja rzeczywistości została w sposób w miarę holistyczny sformułowana przez św. Tomasza z Akwinu²⁷. Realizm Arystotelesa zreinterpretowany przez Akwintanę stanowi swoisty kamień milowy w kierunku zrozumienia człowieka i świata²⁸.

Wyobrażenie o rzeczywistości poznanie racjonalne w konfrontacji z doksą. Trójczłonowy model ludzkiego poznania wykreowany przez Akwintanę na bazie rozważań Arystotelesa jest w aspekcie epistemologii swoistą summą św. Tomasza. Tak zwane poznanie podwójnie zreflektowane opiera się na założeniu, iż podmiot poznania tworząc pewien emanat myślowy na temat jakiegoś przedmiotu poznania powinien go skonfrontować z rzeczywistością (doksą) a dopiero wtedy stworzyć jakieś koncepcje i kreacje o charakterze modelowym²⁹.

to mamy do czynienia z punktu widzenia psychologii i psychiatrii z rozstrzępieniem umysłu *στῆναι*, *schizein*, „rozszcześcić” – rozczepienie. strg. φρήν, φρεν-, *phrēn*, *phren*-, „umysł”. Inaczej rzecz ujmując mamy do czynienia z patologiczną schizofrenią. M. Dummet, *Logiczna podstawa metafizyki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.

²⁷ Tomasz z Akwinu zwany też Akwintanę – chrześcijański filozof i teolog okresu scholastycznego (ur. 1224(5) w zamku Roccasecca, zm. 7 marca 1274). Początkowo należał do zakonu benedyktynów a następnie do denominacji dominikańskiej. Dorobek filozoficzno-teologiczny Akwintany stanowi podwalinę merytoryczną doktryny współczesnego Kościoła Katolickiego. Tomasz był autorem wielu dzieł. Do najważniejszych należą: *Summa contra gentiles* ok. 1264 (*Summa przeciw poganom*, zwana także *Summą teologiczną*) oraz niedokończona *Summa teologiae* (*Summa teologiczna*). Trudno jest w kilku słowach streścić spuściznę Akwintany. Można zaryzykować twierdzenie, iż filozofia Tomasza jest swoistą reinterpretacją Arystotelesa ujętą w korbach myślenia chrześcijańskiego. Takie stwierdzenie jest jednak w dużej mierze daleko posuniętą symplifikacją wizji rzeczywistości wykreowanej przez Tomasza z Akwinu. Tomasz, co prawda przejął od Arystotelesa ujęcie rzeczywistości, jako spójny i całościowy substrakt był jednak świadomy istotnych ograniczeń arystotelesowskiej interpretacji człowieka i świata. Jak twierdzi E. Gilson w dziele *Tomizm Wprowadzenie do filozofii św. Tomasza z Akwinu*, tłum. J. Rybałt, Warszawa 1960, s. 42, „nie było to przejście bezkrytyczne, lecz twórcze i dopełniające”. Tomasz w kontekście własnej wizji świata dokonał uzupełnienia Arystotelesowskiej teorii hylomorfizmu. Hylomorfizm (strg. Hyle – materia, morfe – budowa) to koncepcja metafizyczna i zakresu filozofii przyrody odnosząca się do ontycznej struktury bytów. Według hylomorfizmu konstytucja bytu to materia (hyle) i forma (morphei). Por. w *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, T. 4. Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2003, s. 686-687.

²⁸ A. Maryniarczyk SDB, *Realistyczna interpretacja rzeczywistości*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2005, s. 13.

²⁹ M.A. Krąpiec, *Metafizyka. Zarys teorii bytu*, Towarzystwo Naukowe KUL Lublin 1988, s. 41-49. Termin poznania zmysłowego pochodzi od Permanidesa i Platona. W odniesieniu do koncepcji Arystotelesa i św. Tomasza z Akwinu chodzi o poznanie zmysłowe. Etymologicznie starogreckie słowo *doksa*, (δόξα) oznacza mniemanie czy też złudne przekonanie.

Wybrane metody zarządzania i próba ich analizy z punktu widzenia gnozeologicznego

W odniesieniu do zarządzania, gdzie przedmiotem badawczym są organizacja i procesy w niej zachodzące występuje zjawisko ciągłego wzrostu turbulencyjności warunków, w których organizacja funkcjonuje. Taki stan rzeczy doprowadził do namnożenia się różnorodnych koncepcji zarządzania. W wielu wypadkach ich kreatorzy określali je, jako uniwersalne koncepcje rozwiązujące wszelkie problemy związane z zarządzaniem organizacją.

Dość znamiennym jest także, iż wraz ze zmiennością warunków w jakich funkcjonuje organizacja zapanowała swoista hegemonia nihilizmu w relacji do poznania ludzkiego, w tym też w obszarze nauk ekonomicznych i zarządzania. Nie zmienia to jednak faktu, iż przedmiot poznania, czyli organizacja (przedsiębiorstwo) mimo swojej ewolucji pozostaje w gruncie rzeczy, co do *zasady* podobna³⁰. Panujące w pewnym momencie postmodernistyczne podejście do zagadnienia doprowadziło do multiplikacji różnorodnych konstrukcji teoretycznych w zakresie koncepcji ekonomicznych jak i metod zarządzania. Jest rzeczą naturalną, że wszystkie te ujęcia z biegiem czasu są weryfikowane przez doświadczenie (empirię).

Przykładem koncepcji w zarządzaniu, która została w swoim czasie ogłoszona, jako rewolucja na miarę kopernikańskiej teorii heliocentrycznej i dzieła *De revolutionibus orbium coelestium* (pol. *O obrotach sfer niebieskich*, wyd. Norymburga 1543) była metoda zarządzania Business Process Reengineering (skr. Reengineering BPR) Michaela M. Hammera i Jamesa A. Champiego³¹. Wielu badaczy tematu na całym świecie głosiło peany o jej nowatorskości, bo w sumie nią była i uniwersalności koncepcji, co jak się z czasem okazało było w dużej mierze stwierdzeniem dość chybionym. Metoda ta okazała się w wielu przypadkach doskonałym rozwiązaniem rekonstrukcji przedsiębiorstw. W wielu jednak kwestiach stała się powodem totalnej katastrofy ekonomicznej a przede wszystkim społecznego elementu organizacji. Sami twórcy tej metody jak sami twierdzili na początku chcieli zerwać z klasycznym myśleniem o organizacji pracy wywodzącym się jeszcze od A. Smitha i opartym na podziale pracy³². Istotę koncepcji BPR można wyprowadzić z samej nazwy określonej przez jej twórców. BPR to całościowe przeprojektowanie procesów zachodzących w działalności organizacji.

³⁰ Podobny nie znaczy taki sam. Trzeba zaznaczyć, iż rzeczywistość otaczająca człowieka ma w większości przypadków charakter fraktalny. Patrz: B. Mandelbrot, *The Fractal Geometry of Nature*, W. H. Freeman and Company New York 1982, K. Perechuda *Zarządzanie przedsiębiorstwem przyszłości, koncepcje modele, metody* wyd. Placet, Warszawa 2014.

³¹ Artykuł nie jest opracowaniem na temat koncepcji BPR, która na czas obecny biorąc pod uwagę dynamikę rozwoju metod zarządzania ma w dużej mierze charakter archaiczny. Literatura na jej temat jest bardzo bogata zarówno ze strony zwolenników jak i przeciwników *Reengineeringu*. Bibliografia głównych pozycji literaturowych w obszarze BPR znajduje się na końcu opracowania.

³² *Reengineering sprawia, że przestają mieć znaczenie stare stanowiska pracy i schemat organizacyjny firmy (działy, grupy itp.). To twory poprzedniej ery*, źródło: M. Hammer, J. Champy, *Reengineering w przedsiębiorstwie*, Warszawa 1996, s. 16.

Aprioryczne założenia Michaela M. Hammera i Jamesa A. Champiego o „doskonałości” tej metody oparte były w dużej mierze na idealistycznym stwierdzeniu, iż każda organizacja jest na tyle podobna w szerokim kontekście uwarunkowań otoczenia, iż *Reengineering* można właściwie wszędzie zastosować³³.

Jest rzeczą znamioną, iż tak daleko posunięte myślenie niestety, ale było obarczone bardzo dużą dawką ryzyka. A. Champy z wykształcenia inżynier jak sam przyznał pod koniec lat 90., iż nie wziął pod uwagę najważniejszego elementu, który występuje w organizacji, czyli czynnika ludzkiego. Na ironię na okładce głównego dzieła Hammera i Champiego widnieje inskrypcja Petera Druckera, który szczególnie akcent w swoich rozważaniach kładł właśnie na czynnik ludzki³⁴.

Jak wykazuje weryfikacja empiryczna koncepcji BPR jej twórcy nie do końca opierali swoje założenia na realizmie epistemologicznym³⁵.

W odniesieniu do BPR występowała na samym początku dominacja idealistycznego myślenia. Zaimplementowano raczej wyobrażenia o rzeczywistości bez jakiegokolwiek odniesienia do empirii. Zasada poznania podwójnie zreflektowanego wyrażająca się w ujęciu utylitarnym w konfrontacji z rzeczywistością. Konfrontacja ta doprowadziła do tego, że w wielu wypadkach całkowita rekonstrukcja organizacji (terapia) doprowadziła do szoku, ale bez terapii³⁶.

Nadmienić trzeba jednak, iż BPR w wielu wypadkach nie do końca był koncepcją chybioną. Jak pisze Z. Martyniak w takich przedsiębiorstwach jak Hallmark,

³³ M. Hammer, J. Champy, *Reengineering the corporation: A manifesto for business revolution*, Collins Business essentials. 1993. https://books.google.pl/books?id=mjvGTXgFl6cC&printsec=frontcover&hl=pl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, (15.07.2017). M. Hammer i J. Champy twierdzili, iż oprócz uniwersalności podmiotowej metody są jej konkretne ograniczenia w sensie sytuacji, kiedy należy ją implementować. Według autorów BPR należy ją stosować wtedy, kiedy zawiodą wszystkie inne sposoby poprawy funkcjonowania przedsiębiorstwa.

³⁴ *An important book that describes the principles a new and systematic approach to structuring and managing work*, cyt. z recenzji P.F. Druckera książki M. Hammer, J. Champy, *Reengineering...*, P.F. Drucker, *Management and World's Work*, "Harvard Business Review" 1998, September-October: 65-76. Cała właściwie myśl Drucker w temacie zarządzania opiera się na dominacji humanistycznej koncepcji organizacji. Człowiek tworzy organizację, emanatem jego działania powinien być jej rozwój. Na niższym poziomie aparatu werbalnego powiększanie masy kapitałowej, czyli wartości. Kapitał jest, bowiem w sensie filozoficznym wartością, która wyraża się w elementach kreujących byt organizacji. Trzeba zaznaczyć, iż termin kapitał nie ma jednoznacznej definicji w naukach ekonomicznych. Użyta definicja kapitału jest własną interpretacją zagadnienia autora referatu. Więcej na temat różnorodnych ujęć kapitału w K. Marchewka, *Główne nurty w teorii kapitału*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” Rok LXII - zeszyt 3 - 2000., https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/5283/1/07_Kamilla_Marchewka_G%C5%82%C3%B3wne%20nurty%20w%20teorii%20kapita%C5%82u_105-120.pdf, (17.07.2017).

³⁵ W odniesieniu do tego aspektu koncepcji BPR szczególnie w początkowym okresie jej popularności można odnieść wrażenie myślenia opartego na heglowskiej koncepcji *idealizmu*, które można zrekapitulować w stwierdzeniu samego Hegla, *Jeśli teoria nie zgadza się z faktami, tym gorzej dla faktów*, źródło: J. Bocheński, *Zarys historii filozofii*, Wydawnictwo Piled, Kraków 1993, s. 194-199.

³⁶ *Szok bez terapii* to określenie używane często w odniesieniu do transformacji gospodarki polskiej z komunizmu do gospodarki rynkowej w duchu neoliberalnym patrz. *Neoliberalny szok bez terapii* „Gazeta Finansowa” 19.12. 2014 8.01.2015, <http://www.pte.pl/pliki/2/10/119.pdf>, (13.08.2017).

Taco Bell czy Rank Xerox zaimplementowany BPR wykazał się efektywnością³⁷. Efektywnością to znaczy koszty jego wdrożenia były niższe niż pozytywne efekty jego zastosowania. Wydaje się, iż w odniesieniu do tego zagadnienia można posłużyć się łacińską paremią *Nulla regulla sine exeptione est*³⁸.

Inną metodą zarządzania, która przeszła jednak jak się wydaje pozytywną weryfikację empiryczną jest Zrównoważona Karta Wyników (*BSC ang. Balanced Scorecard*) zwana też Strategiczną Kartą Wyników. Powstała ona w początku lat 90. Twórcami tej koncepcji są Robert S. Kaplan i David P. Norton³⁹. Jest ona postrzegana, jako instrument zarządzania strategicznego, lecz *par excellence* jest to koncepcja, która integruje ze sobą wszystkie płaszczyzny funkcjonowania organizacji zarówno w wymiarze czasowym (operacyjne, taktyczne i strategiczne) jak i materialno ludzkim. Ponadto BSC odwołuje się do idei controllingowego sposobu myślenia o systemie organizacji. Została ona opracowana, jako remedium na problemy związane z implementacją strategii przez przedsiębiorstwa amerykańskie.

Sprawą oczywistą jest to, iż BSC zresztą jak każda inna metoda zarządzania nie doprowadzi do wyrugowania wszystkich mankamentów. Zresztą byłoby to sprzeczne z prawami statystyki matematycznej i probabilistyki (reguła Lorenza Pareto).

Cechą charakterystyczną BSC jest jej sekwencyjność i rekurencyjność. Sprawą wiadomą jest to, iż nie służy ona do implementacji strategii w sposób mało elastyczny. Kaplan i Norton zastanawiając się, dlaczego występuje tak duży odsetek przedsiębiorstw z nieefektywnie wdrożoną strategią. Jak wykazały badania autorów koncepcji na sto przedsiębiorstw, które optymalnie opracowały swoją strategię optymalnie potrafiło ją wdrożyć jedynie około dwadzieścia procent⁴⁰.

W odniesieniu do BSC można zauważyć pewne pozytywne relacje do podstawowego pryncypium realizmu gnozeologicznego a mianowicie zasady trójczłowego poznania ludzkiego. Na podstawie wnikliwej obserwacji rzeczywistości opracowano metodę, następnie wdrożono ją. Jej sekwencyjność i rekurencyjność powoduje, iż w trakcie jej funkcjonowania występuje zjawisko korekcji (samoregulacji)⁴¹.

³⁷ J. M. Myszak, *Business Process Reengineering (BPR): przyszłość czy przeszłość biznesu?* [w:] *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*. 2011. Nr 2 (26). Research papers.

³⁸ łac. *Nie ma reguły bez wyjątku*.

³⁹ Po raz pierwszy idea BSC została zdefiniowana przez R.S. Kaplana i D.P. Nortona w artykule pt. *The Balanced Scorecard – Measures that drive Performance*, który ukazał się w *Harvard Business Review* w styczniu-lutym 1992 r.

⁴⁰ Literatura na temat BSC jest bardzo bogata autor referatu odwołuje się w tekście do pracy twórców BSC Kaplana i Nortona *Wdrażanie strategii dla osiągnięcia przewagi konkurencyjnej*. PWN, Warszawa 2010.

⁴¹ Rekurencyjność od łac. *recurrere biec z powrotem* czy z ang. *rekursja (recursion)* Pojęcie szeroko znane w logice, matematyce i informatyce. W odniesieniu do BSC w relacji do sekwencyjności oznacza, iż co pewien czas występuje zjawisko kontroli, wynikiem, której jest weryfikacja pierwotnych założeń, co implikuje odpowiednią korektę wcześniejszych założeń działania przedsiębiorstwa. W wypadku metody BSC określony na początku cel strategii może ulec dość znacznym zmianom w trakcie jej wdrażania. Zdefiniowane *sensu largo* zasoby organizacji oraz warunki jej funkcjonowania w czasie mogą się mieć nijak do sytuacji w dłuższej perspektywie

Podsumowanie

Twórca polskiej szkoły cybernetycznej Marian Mazur w jednym z wywiadów stwierdził, iż wszystkie koncepcje naukowe są obarczone aspektem błędności. Różne są jednak poziomy ich fałszywości⁴². Rzeczywistość świata organizacji, *bytu* z natury wysoce złożonego jest eklektycznym emanatem jej skomplikowanej socjologiczno-materialnej struktury i konstrukcji. Jest rzeczą naturalną, iż jednym z podstawowych celów każdego bytu w tym i organizacji jest istnienie. Pojęcie egzystencji implikuje działania prorozwojowe.

W odniesieniu do organizacji służyć temu ma implementacja różnorodnych metod zarządzania. Zgodnie z zasadą poznania podwójnie zreflektowanego będącej pochodną realizmu teoriopoznawczego koncepcje prorozwojowe w przedsiębiorstwie powinny brać pod uwagę wszystkie elementy konstrukcyjne organizacji. Nie tylko te w jej klasycznym rozumieniu (elementy wewnętrzne), lecz również zewnętrzne. Rekapitulując optymalnym rozwiązaniem wydaje się być podejście systemowe bazujące na synergii, które nie neguje istnienia i co najważniejsze wpływa na aspekt czynnościowy żadnego podsystemu organizacji.

Z obserwacji koncepcji zarządzania i ich funkcjonowania można wywnioskować, iż w gruncie rzeczy nie ma do końca błędnych i absolutnie złych podejść w zarządzaniu. W tekście odniesiono się do koncepcji *BPR* i *BSC*, co jak wydają się potwierdza to stwierdzenie. Wszystko zależy od określonego *tutaj i teraz* w czasoprzestrzeni organizacji i kontekstu szeroko rozumianego otoczenia, w którym ona funkcjonuje. Jak stwierdził Sokrates *Przywilejem mędrców jest popelnianie błędów, tylko głupcy się nie mylą*⁴³. W świetle tego stwierdzenia postawiona teza opracowania nie do końca może być sfalsyfikowana czy też confirmowana.

Cechą charakterystyczną nauki rozumianej, jako wiedza teoretyczna jest budowanie modeli, czyli upraszczanie rzeczywistości. Konstruowanie modeli a *natura rei* opiera się na myśleniu abstrakcyjnym (tworzeniu idei w głowie badacza, uczonego), czyli jest to pochodna idealizmu ontologicznego. Weryfikacja modeli to ujęcie czynnościowe polegające na falsyfikacji bądź też confirmacji założeń teoretycznych w konfrontacji z bytami realnymi.

Synergizm teoriopoznawczy (epistemologiczny) bazujący na realizmie konstrukcji myślowych jest motorem siłą napędową (*élan vital*) nauki, jako całości⁴⁴. Procesy te przejawiają się we wszystkich dziedzinach poznania człowieka gdzie

czasowej. Nie chodzi, bowiem o to, aby sztucznie realizować dany cel, lecz chodzi o to, aby cele korygować tak, aby dana strategia optymalizowała docelowo wartość przedsiębiorstwa (organizacji).

⁴² <http://mufti.polacy.eu.org/2762/charaktery-czyli-o-cybernetyce-mariana-mazura/>, *Charaktery, czyli o cybernetyce Mariana Mazura*, (22.07.2017), Tekst źródłowy: P. Sienkiewicz, *Poszukiwanie Golema. O cybernetyce i cybernetykach Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1988.* (Rozdział VII).

⁴³ http://szybka.wckp.lodz.pl/OEH/WKregu_filozofii_greckiej-%20prezentacja.pdf, (22.07.2017).

⁴⁴ *Élan vital* (fr. *pęd życiowy*) pojęcie używane przez francuskiego filozofa Henri Bergsona (1859-1941) laureata literackiej nagrody Nobla w 1927. *Élan vital* to wg H. Bergsona wszechogarniająca siła będąca motorem działania organizmów żywych nadających mu dynamizm. H. Bergson był głównym przedstawicielem nurtu w filozofii zwanym intuicjonizmem.

eklektycyzacja jest w swoim wymiarze transcendentnym jednym z elementów ogólnoludzkiej refleksji nad rzeczywistością. Nawiązując do cytatu Arystotelesa teoria dąży do prawdy, ale nie byłoby tego dążenia gdyby nie działania empiryczne, które weryfikują założenia idealne umysłu człowieka.

Bibliografia

- Arystoteles, *Metafizyka*, tłum. Leśniak K., Warszawa 1984.
- Bielawski R., *Nowe ujęcie strategicznej karty wyników w realizacji strategii gminy*, [w:] Studia i Materiały. Miscellanea Oeconomicae Rok 18, Nr 3/2014, WZiA UJK w Kielcach.
- Bocheński J.M., *Sto zabobonów, Krótki filozoficzny słownik zabobonów*, Wydawnictwo Philed, Kraków 1994.
- Bocheński J., *Filozofia przedsiębiorstwa*, [w:] *Sens życia*, Wydawnictwo Philed, Kraków 1993.
- Bocheński J., *Zarys historii filozofii*, Wydawnictwo Philed, Kraków 1993.
- Dummet M., *Logiczna podstawa metafizyki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- Durlik I., *Reengineering i technologia informatyczna w rekonstrukcji procesów gospodarczych* WNT, Warszawa 2002.
- Grochowski L., Kisielnicki J., *Reengineering in upreading of public administration: Modeling and Design*, „Journal of services technology and management”, 14/2000.
- Grudzewski W.M., Hejduk I.K., *Metody projektowania systemów zarządzania*, Difin Warszawa 2004.
- Hammer M., Champy J., *Reengineering w przedsiębiorstwie*. Neumann Management Institute, Warszawa 1996.
- <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/realizm-epistemologiczny;3898306.html>, (16.06.2017).
- http://mfiles.pl/pl/index.php/Efekt_synergii, (14.07.2017).
- <http://mufti.polacy.eu.org/2762/charaktery-czyli-o-cybernetyce-mariana-mazura/>, *Charaktery, czyli o cybernetyce Mariana Mazura*, (22.07.2017).
- <http://pantheon.pl/Arystoteles-Dzielnosc-etyczna-jest-skutkiem-przyzwyczajenia-dzielnosc-dianoetyczna-doswiadczenia>, (19.06.2017).
- <http://sjp.pwn.pl/sjp/realizm-teoriopoznawczy-epistemologiczny;2514314.html>, (16.06.2017).
- http://szybka.wckp.lodz.pl/OEH/WKregu_filozofii_greckiej-%20prezentacja.pdf, (22.07.2017).
- https://books.google.pl/books?id=mjvGTXgF16cC&printsec=frontcover&hl=pl&source=gs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false [online], (15.07.2017).
- Myszak J.M., *Business Process Reengineering (BPR): przyszłość czy przeszłość biznesu?*, „Management theory and studies for rural business and infrastructure development”, 2011. Nr. 2 (26), Research papers.
- Kaplan R.S., Norton D.P., *Wdrażanie strategii dla osiągnięcia przewagi konkurencyjnej*, PWN, Warszawa 2010.
- Kisielnicki J., *Zarządzanie organizacją*, WSHiP, Warszawa 2004.
- Kossecki J., *Metacybernetyka*, Kielce – Warszawa 2005, http://www.autonom.edu.pl/publikacje/kossecki_jozef/metacybernetyka-ocr.pdf, (22.07.2017).
- Krapiec M.A., *Metafizyka. Zarys teorii bytu*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1988.
- Krapiec M.A., OP, *O filozofii*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2008.
- Kuc R.B., *Od zarządzania do przywództwa*, PTM, Warszawa 2004.
- Marchewka K., *Główne nurty w teorii kapitału*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” Rok LXII, zeszyt 3, 2000, <https://repozytorium.amu.edu.pl/bi>

- tstream/10593/5283/1/07_Kamilla_Marchewka_G%C5%82%C3%B3wne%20nurty%20w%20teorii%20kapita%C5%82u_105-120.pdf, (17.07.2017).
- Martyniak Z., *Nowe metody organizacji i zarządzania*, Wyd. AE, Kraków 1998.
- Maryniarczyk A., SDB, *O przyczynach partycypacji i analogii*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2005.
- Maryniarczyk A., SDB, *Odkrycie wewnętrznej struktury bytów*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2006.
- Maryniarczyk A., SDB, *Realistyczna interpretacja rzeczywistości*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2005.
- Powszechna encyklopedia filozofii*, t. 4. Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2003.
- Powszechna encyklopedia filozofii*, t. 4, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2013,
- Sienkiewicz P., *Poszukiwanie Golema. O cybernetyce i cybernetykach* Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1988. (Rozdział VII).
- Szplit A., *Synergia i antysynergia*, [w:] Skalik J., (red), *Zarządzanie zmianą*, Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, Wrocław 2000.
- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*. Wyd. 9. T. 1: *Filozofia starożytna i średniowieczna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1981.
- Toffler A., *Trzecia fala*, Wydawnictwo KURPISZ S.A., Poznań 2006.
- Zimniewicz K., *Współczesne koncepcje i metody zarządzania*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1991.

Abstract

Synergism of epistemological idealism and realism in management

Management is an eclectic and multi-dimensional science. Every intellectual reflection is based on some rational principles of thinking. On the area of epistemology is a dissonance between idealism and realism. This article is about that problem on the area of management science.

Keywords: synergy, organization, realism, idealism, doxal's knowledge